

METODIKA PRO 4. – 5. ROČNÍK ZŠ

Respekt Rozmanitost Rovnost Resilience

METODIKA SOCIÁLNÍHO
A EMOČNÍHO UČENÍ

PRACOVNÍ VERZE

RESILIENCE, RIGHTS & RESPECTFUL RELATIONSHIPS
Teaching for Social and Emotional Learning and
Respectful Relationships

Tyto materiály vypracoval tým z Výzkumného centra pro mládež,
Melbourne Graduate School of Education, University of Melbourne.

Autory těchto materiálů jsou:

Metodiky pro mladší žáky: Docentka Helen Cahill, Catherine Meakin,
Dr. Kylie Smith, Sally Beadle, Anne Farrelly, Leanne Higham a Dr. Jessica Crofts.

Metodiky pro starší žáky: Docentka Helen Cahill, Sally Beadle, Leanne
Hingham, Catherine Meakin, Anne Farrelly, Dr. Jessica Crofts a Dr. Kylie
Smith'

© Stát Victoria (Ministerstvo školství a odborné přípravy), 2016

Vlastníkem autorských práv k tomuto dokumentu je stát Victoria
(Ministerstvo školství a odborné přípravy), v případě některých materiálů
jsou vlastníky autorských práv třetí strany (materiály třetích stran).

Je zakázáno jakýmkoli způsobem reprodukovat tento text či jeho části,
a to s výjimkou těch částí, jejichž reprodukce je v souladu s ustanoveními
zákona o autorských právech z roku 1968 či Národní licence pro přístup
ke vzdělávání pro školy (National Education Access Licence for Schools/
NEALS) nebo se souhlasem.

Neziskové vzdělávací instituce působící na území Austrálie nebo jejich
správní orgány mohou tyto texty, s výjimkou materiálů třetích stran,
kopírovat a sdílet pro své vzdělávací účely.

Autorizováno Ministerstvem školství a odborné přípravy se sídlem
2 Treasury Place, East Melbourne, Victoria, 3002.

Vydává Ministerstvo školství a odborné přípravy Melbourne, 2018

PRACOVNÍ VÝKRES

Emoční gramotnost

VZDĚLÁVACÍ ZÁMĚR

Aktivity pomohou žákům:

- Uvědomit si, jaký vliv mají ostatní lidé, situace a dění kolem nich na jejich emoce.
- Zjistit, jak silné a hluboké mohou být jejich emoční reakce.
- Zkoumat a zjišťovat, jak úspěch, výzvy i neúspěchy posilují jejich silné stránky.

TEORETICKÁ VÝCHODISKA

Pokud jsou kvalitní školní programy sociálního a emočního učení dobře realizovány, dokážou trvale změnit postoje žáků, omezit jejich rizikové a náročné chování a zlepšit vzdělávací výsledky.¹⁻⁴ Společné vzdělávací aktivity pomáhají žákům rozvíjet sociální dovednosti.⁵

Budováním rozsáhlé slovní zásoby pro vyjadřování emocí si zvyšují emoční gramotnost, rozvíjejí své sebeuvědomění a empatii vůči druhým.

OČEKÁVANÉ VÝSTUPY

Člověk a jeho svět

- Žák vyjádří na základě vlastních zkušeností základní vztahy mezi lidmi, vyvodí a dodržuje pravidla pro soužití ve škole, mezi chlapci a dívkami, v rodině, v obci (městě).
- Žák rozlišuje základní rozdíly mezi lidmi, obhájí a odůvodní své názory, připustí svůj omyl a dohodne se na společném postupu řešení.

Etická výchova

- Žák si uvědomuje své schopnosti a silné stránky, utváří si pozitivní sebehodnocení.
- Žák se dokáže těšit z radosti a úspěchu jiných, vyjadřuje účast na radosti i bolesti druhých, pozitivně hodnotí druhé v běžných podmínkách.
- Žák jednoduchými skutky realizuje tvořivost v mezilidských vztazích, především v rodině a v kolektivu třídy.
- Žák iniciativně vstupuje do vztahů s vrstevníky, dokáže rozlišit jejich nabídky k aktivitě a na nevhodné nabídky reaguje asertivně.

Osobnostní a sociální výchova

Přínos průřezového tématu k rozvoji osobnosti žáka:

- vede k porozumění sobě samému a druhým;
- napomáhá ke zvládnání vlastního chování;
- přispívá k utváření dobrých mezilidských vztahů ve třídě i mimo ni.

TIPY PRO UČITELE

Vzdělávací cíle aktivit doporučujeme napsat pro žáky srozumitelným jazykem na tabuli. Jejich zobrazení na viditelném místě pomůže vám i žákům v průběhu aktivity cíleně procvičovat konkrétní dovednosti a v jejím závěru si ověřit, zda jste daných cílů dosáhli.

1 Vyjadřování emocí – hra na ozvěnu

 10+ minut

Vzdělávací cíle

- Žáci si rozvíjejí slovní zásobu s cílem naučit se rozpoznat a popsat emoce.
- Žáci vnímají, jak lidé projevují emoce řečí svého těla.

Postup

1. Vysvětlíte žákům, jak se hraje hra na ozvěnu emocí. Vybraný hráč (než si žáci hru osvojí, bude jím učitel) mluví, zaujímá různé pózy a třída mu společně dělá „ozvěnu“. Když vybraný hráč něco řekne, žáci se ho pokusí jednohlasně a co nejvěrněji napodobit. Kromě ozvěny slov budou žáci kopírovat i jednoduchý pohyb nebo pózu, kterou vybraný hráč předvede. Protože se jedná o hru na ozvěnu emocí, bude hráč používat zejména slovní zásobu z oblasti emocí a pohyby bude naznačovat, jaké to je, když tyto emoce prožívá.
2. Zahrajte si několik kol hry, abyste si s žáky připomněli klíčová slova, která chcete v hodině použít.
3. Postupně přidávejte i protiklady, abyste vytvořili kontrast pozitivních a negativních emocí, které budou v dalších aktivitách této oblasti relevantní, např. šťastný, smutný, hrdý, uražený, nadšený, znužený.
4. V roli hráče, kterého žáci kopírují, vystřídejte několik dobrovolníků, kteří budou v předvádění emocí pokračovat.
5. Zeptejte se žáků, jak by beze slov rozpoznali, jaké emoce ostatní prožívají. Zajímejte se, co podle nich znamená, když se řekne řeč těla.

Reflexe

Projděte si s žáky znovu vzdělávací cíle této aktivity a požádejte je, aby se zamysleli nad tím:

- proč je důležité umět pojmenovat své emoce,
- jak je pociťujeme na těle,
- jak je projevujeme neverbálně.

Při diskusi nad těmito otázkami zapisujte důležité myšlenky na tabuli nebo vyzvěte žáky, aby si je zapsali do svých sešitů.

2 Jak vypadají emoce?

 15+ minut

Vzdělávací cíle

- Žáci rozvíjejí slovní zásobu s cílem naučit se rozpoznat a popsat emoce.
- Žáci poznají a předvádějí, jak se emoce odrážejí v řeči těla.
- Žáci posilují svou schopnost rozpoznávat emoce u ostatních.
- Žáci rozpoznají události a situace, které jsou spojeny s pozitivními a negativními nebo příjemnými a nepříjemnými emocemi.

Co budeme potřebovat

- Pracovní list *Karty emocí* (učitel vytiskne a rozstříhá)
- Kreslicí potřeby

Postup

1. Vysvětlíte, že v následující aktivitě budou žáci pracovat ve skupinách a připraví pro své spolužáky „hádanku“. Každá skupina navrhne živý obraz určité situace, ve které někdo pociťuje konkrétní emoci, a ostatní budou hádat, o jakou emoci se jedná.
2. Rozdělte žáky do skupin po třech. Každé trojici dejte jednu kartu emoce a požádejte ji, aby si připravila živý obraz.
3. Poté skupiny vyzvěte, aby své živé obrazy postupně předvedly, a nechte zbytek třídy hádat, jakou emoci trojice zobrazuje. Nakonec každá skupina svou emoci prozradí a vysvětlí, proč nastavila svůj živý obraz právě takto. Chcete-li tuto aktivitu ještě rozšířit, zeptejte se žáků, jaké emoce mohla prožívat každá postava živého obrazu zvlášť.
4. Na závěr aktivity diskutujte o tom, které z předvedených emocí byly pozitivní a které negativní nebo nepříjemné či znepokojivé.

Reflexe

Projděte si s žáky znovu vzdělávací cíle této aktivity a vyzvěte je, aby se zamysleli nad tím, proč může být důležité umět rozpoznat emoce u druhých a vědět, jaké situace mohou vyvolat pozitivní nebo negativní emoce.

Následně žáky požádejte, aby nakreslili jeden obrázek (s doprovodným titulkem nebo textem) zobrazující situaci,

v níž může člověk pociťovat pozitivní emoce, a jeden obrázek se situací, která může vyvolat negativní emoce. Ze všech obrázků poté můžete vytvořit třídní knihu emocí.

PRACOVNÍ VERZE

Silné stránky osobnosti

VZDĚLÁVACÍ ZÁMĚR

Aktivity pomohou žákům:

- Popsat různé silné stránky osobnosti.
- Určit vlastní silné stránky, které chtějí rozvíjet.
- Pochopit, co přispívá k pozitivním vztahům ve školním kolektivu, doma i v komunitě.
- Rozpoznat komunikační dovednosti, jež podporují dobré vztahy.
- Popsat charakteristiky spolupracujícího chování a rozpoznat tyto charakteristiky při skupinových aktivitách.

TEORETICKÁ VÝCHODISKA

Výzkumy v oboru pozitivní psychologie ukazují, jak je důležité rozpoznat a využívat vlastní silné stránky. Programy sociálního a emočního učení, které svým přístupem podporují a pomáhají rozvíjet silné stránky, pomáhají žákům k lepší duševní rovnováze a podporují pozitivní chování i dobré vzdělávací výsledky.⁶⁻⁸

OČEKÁVANÉ VÝSTUPY

Člověk a jeho svět

- Žák vyjádří na základě vlastních zkušeností základní vztahy mezi lidmi, vyvodí a dodržuje pravidla pro soužití ve škole, mezi chlapci a dívkami, v rodině, v obci (městě).
- Žák rozlišuje základní rozdíly mezi lidmi, obhájí a odůvodní své názory, připustí svůj omyl a dohodne se na společném postupu řešení.

Etická výchova

- Žák si uvědomuje své schopnosti a silné stránky, utváří si pozitivní sebehodnocení.
- Žák se dokáže těšit z radosti a úspěchu jiných, vyjadřuje účast na radosti i bolesti druhých, pozitivně hodnotí druhé v běžných podmínkách.
- Žák jednoduchými skutky realizuje tvořivost v mezilidských vztazích, především v rodině a v kolektivu třídy.
- Žák iniciativně vstupuje do vztahů s vrstevníky, dokáže rozlišit jejich nabídky k aktivitě a na nevhodné nabídky reaguje asertivně.
- Žák aplikuje postoje a způsobilosti, které rozvíjejí mezilidské vztahy.

Osobnostní a sociální výchova

Přínos průřezového tématu k rozvoji osobnosti žáka:

- vede k porozumění sobě samému a druhým;
- napomáhá ke zvládnání vlastního chování;
- přispívá k utváření dobrých mezilidských vztahů ve třídě i mimo ni;
- pomáhá k utváření pozitivního (nezraňujícího) postoje k sobě samému a k druhým;
- vede k uvědomování si hodnoty spolupráce a pomoci;
- vede k uvědomování si hodnoty různosti lidí, názorů, přístupů k řešení problémů.

3 Silné stránky pro každý den

 20+ minut

Vzdělávací cíle

- Žáci popisují, jaké silné stránky lidé každodenně využívají.
- Žáci uvádějí příklady, jak podle činů člověka rozpoznat jeho silné stránky.
- Žáci si volí, které své silné stránky by chtěli více rozvíjet.

Co budeme potřebovat

- Karty silných stránek (z aktivity 2, srovnané do balíčku)
- Hudbu nebo bzučák
- Sešity nebo papír a barevné tužky

Postup

1. Vysvětlíte žákům, jak se hraje hra *Předej balíček*. Děti se posadí do kruhu a budou si předávat balíček s kartami silných stránek. Balíček putuje pouze tehdy, když hraje hudba. Když hudba přestane hrát (nebo zazní bzučák), žák, který drží balíček, si z něho vytáhne jednu z karet (pokud už tento žák kartu vytahoval, měl by balíček předat nejbližšímu žákovi, který je na řadě, nebo požádat o hudbu, aby se balíček mohl opět pohybovat).
2. Žák, který vyndal z balíčku kartu, ji přečte nahlas a řekne příklad činnosti nebo chování, které je projevem této silné stránky. Pokud si na žádný příklad nedokáže vzpomenout, může o pomoc požádat spolužáky. Následně vyzve ostatní, aby přemýšleli nad dalšími příklady, převezme roli „učitele“ a vvolá ty, kteří zvedli ruku.
3. Po skončení hry napište (nebo promítněte) všechny silné stránky na tabuli. Požádejte žáky, aby si každý ze seznamu vybral dvě a použil je v následujícím cvičení. Úkolem žáků je vzpomenout si na okamžik, kdy dané silné stránky použili. Uveďte jeden nebo dva příklady z vlastních vzpomínek na dětství (zaměřte se na běžné každodenní situace). Poté žáky požádejte, aby ke každé z vybraných silných stránek nakreslili obrázek s popiskem a/nebo napsali krátký příběh o tom, kdy tuto silnou stránku uplatnili.

4. Obrázky/příběhy vyberte a vystavte na stěnách třídy nebo z nich vytvořte složku, kterou si dáte do třídní knihovny.
5. **Stanovení cílů pomocí silných stránek.** Požádejte žáky, aby si každý ze seznamu vybral třetí silnou stránku, na jejíž rozvoj by se chtěl zaměřit. Jejich úkolem bude název této silné stránky napsat na papír a nakreslit obrázek činnosti, pomocí které by tuto silnou stránku chtěl rozvíjet nebo při jaké by ji chtěl projevit. Zdůrazněte, že se jedná o silné stránky, které využíváme v každodenním životě.
6. Činnosti, které žáci kreslí nebo popisují, by měly být spíše každodenní než zázračné nebo hrdinské.

Reflexe

Projděte si s dětmi znovu vzdělávací cíle této aktivity a vyzvěte dobrovolníky, aby se s ostatními podělili o osobní silné stránky, které by chtěli dále rozvíjet, a zdůvodnili, proč právě tyto

4 Stanovení cíle – rozvoj silných stránek

 20+ minut

Vzdělávací cíle

- Žáci rozpoznávají, jak osobní silné stránky lidem pomáhají se učit a rozvíjet.
- Žáci vyberou tři silné stránky, které budou tento týden rozvíjet.

Co budeme potřebovat

- Proužky papíru a kreslicí potřeby
- Karty silných stránek (z aktivity 2)

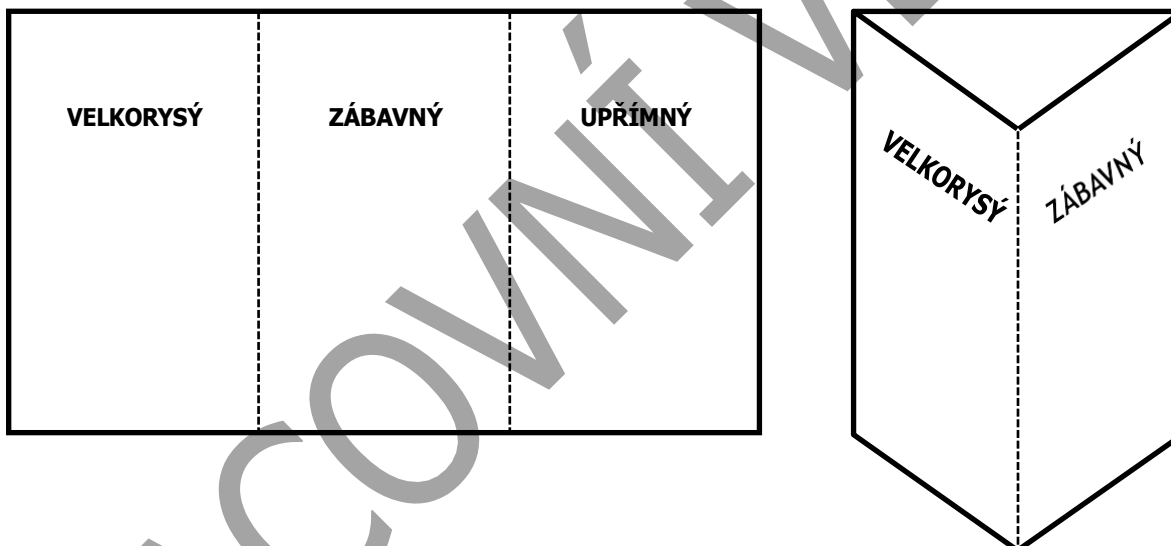
Postup

1. Ukažte žákům seznam silných stránek nebo karty, které jste používali v předchozích aktivitách. Připomeňte jim aktivitu zaměřenou na stanovení cílů z předchozího tématu a zopakujte si, co je to cíl.
2. Požádejte žáky, aby si vybrali tři silné stránky, na jejichž rozvíjení by chtěli během příštího týdne pracovat.

3. Žáci si vyrobí vizuální pomůcku, kterou si postaví na svou lavici. Ukažte jim, jak mohou rovnoměrně přeložit proužek papíru na tři části, které pak vytvoří samostatně stojící stojánek (viz nákres).
4. Do každé ze tří částí papíru složeného do harmoniky by měli napsat jednu ze tří vybraných silných stránek. Pomůcku si mohou postavit (nebo přilepit) na lavici.
5. Na konci týdne dejte žákům čas, aby se zamysleli nad svými činy a pokusili se najít alespoň jeden okamžik, kdy projevili každou ze svých cílových silných stránek.

Reflexe

Projděte si s žáky znovu vzdělávací cíle této aktivity a vyzvěte je, aby spolužákům vysvětlili, jaké silné stránky si vybrali pro tento týden a proč.

Reflexe pro učitele

- Udělejte si čas na zhodnocení vlastních silných stránek, které využíváte ve své pedagogické praxi.
- Určete alespoň jednu silnou stránku, kterou vidíte u každého ze svých žáků. Snažte se zachytit situace, kdy žáci své silné stránky využívají. Pochvalte je.
- Jak oceňujete a posilujete silné stránky všech svých žáků?

Rozšiřující aktivity

- *Karty s názvy silných stránek* nechte vystavené na viditelném místě ve třídě. Budou zde jako připomínka, která vám pomůže pojmenovat silnou stránku ve chvíli, kdy ji některý žák, skupina či třída ukáže.
- Každé pondělí žáci vyberou „silnou stránku týdne“, na kterou třída zaměří své úsilí. Na konci týdne si s žáky sedněte do kruhu a prodiskutujte, v čem byli při uplatňování této silné stránky úspěšní a v čem se jim nedařilo. Vyzvěte je, aby vám řekli, kdy pozorovali tuto silnou stránku u ostatních.
- Ve třídě vystavte příběhy, které ukazují „hrdiny všedního dne“ v akci.
- Vyzvěte žáky, aby vám vyprávěli o silných stránkách svých hrdinů a/nebo postav v příbězích, které četli.
- Řekněte žákům, aby se ve svých čtenářských denících zaměřili i na silné stránky postav.

Přesah mimo školu

- Vyzvěte žáky, aby si se členy své rodiny/pečujícími osobami popovídali o jejich silných stránkách a o tom, kdy jim pomohli něčeho dosáhnout, něco udělat nebo něco říct.
- Žáci si svůj třídní stojánek se „silnými stránkami“ odnesou domů a budou ho sdílet s ostatními.

Zvládání náročných situací

VZDĚLÁVACÍ ZÁMĚR

Aktivity pomohou žákům:

- Uvědomit si, jak silné a hluboké mohou být jejich emoční reakce.
- Rozpoznat a popsat strategie ke zvládání emocí v mnoha různých známých i neznámých situacích.
- Naučit se širokou škálu účinných strategií zvládání náročných situací.
- Naučit se a používat techniky pro sebezklidnění.

TEORETICKÁ VÝCHODISKA

V průběhu vývoje všechny děti zažívají situace, ve kterých cítí obavy, nervozitu nebo strach.⁹ Každé se s tím vyrovnává pomocí vlastních strategií. Některé z nich jsou účinnější než jiné.¹⁰ Pokud žákům pomůžeme, aby si osvojili soubor pozitivních dovedností pro zvládání náročných situací, umožníme jim, aby věděli, jak se vyrovnat s budoucími změnami a výzvami.

Pozitivní vnitřní dialog je klíčovou strategií pro zvládání negativních myšlenek, emocí a událostí. Výzkumy ukazují, že pokud čelíme výzvě, pozitivní vnitřní dialog podporuje naši vytrvalost, zatímco negativní vnitřní dialog se pojí s vyšší úrovní stresu, deprese a úzkosti.¹¹ Pozitivní vnitřní dialog je možné se naučit nebo posilovat procvičováním.^{12, 13}

OČEKÁVANÉ VÝSTUPY

Člověk a jeho svět

- Žák vyjádří na základě vlastních zkušeností základní vztahy mezi lidmi, vyvodí a dodržuje pravidla pro soužití ve škole, mezi chlapci a dívkami, v rodině, v obci (městě).

- Žák rozlišuje základní rozdíly mezi lidmi, obhájí a odůvodní své názory, připustí svůj omyl a dohodne se na společném postupu řešení.
- Žák rozpozná ve svém okolí jednání a chování, která se už nemohou tolerovat a která porušují základní lidská práva nebo demokratické principy.

Etická výchova

- Žák iniciativně vstupuje do vztahů s vrstevníky, dokáže rozlišit jejich nabídky k aktivitě a na nevhodné nabídky reaguje asertivně.
- Žák se dokáže těšit z radosti a úspěchu jiných, vyjadřuje účast na radosti i bolesti druhých, pozitivně hodnotí druhé v běžných podmínkách.
- Žák jednoduchými skutky realizuje tvořivost v mezilidských vztazích, především v rodině a v kolektivu třídy.
- Žák iniciativně vstupuje do vztahů s vrstevníky, dokáže rozlišit jejich nabídky k aktivitě a na nevhodné nabídky reaguje asertivně.
- Žák aplikuje postoje a způsobilosti, které rozvíjejí mezilidské vztahy.

Osobnostní a sociální výchova

Přínos průřezového tématu k rozvoji osobnosti žáka:

- vede k porozumění sobě samému a druhým;
- napomáhá ke zvládání vlastního chování;
- přispívá k utváření dobrých mezilidských vztahů ve třídě i mimo ni;
- pomáhá k utváření pozitivního (nezraňujícího) postoje k sobě samému a k druhým;
- vede k uvědomování si hodnoty spolupráce a pomoci;
- vede k uvědomování si hodnoty různosti lidí, názorů, přístupů k řešení problémů.

3 Hra na semafor

 10+ minut

Vzdělávací cíle

- Žáci rozvíjejí svou schopnost sebeovládání a rychlého reagování.

Postup

1. Vysvětlíte žákům, že v této hře bude jejich úkolem zapamatovat si tři různé formace. Požádejte tři dobrovolníky, aby předvedli, jak bude každá z těchto formací vypadat.
 - **FORMACE 1: PŘÁTELÉ**
Předvádí se ve dvojicích. Dva žáci stojí naproti sobě s jednou rukou nataženou tak, aby ji mohli podat tomu druhému.
 - **FORMACE 2: PŘEMÝŠLENÍ**
Předvádí každý sám. Žák stojí na jedné noze s rukama za hlavou.
 - **FORMACE 3: SEMAFOR**
Předvádí se ve trojicích. Trojice se seřadí za sebou, první sedí se zkříženými nohama, druhý klečí těsně za ním a třetí stojí vzpřímeně.
2. Žáci mají dlaně po stranách hlavy a střídavě si zakrývají a odkrývají obličej, aby tak představovali blikající semafor.
3. Když učitel vydá příslušný povel (přátelé/přemýšlení/semafor), žáci musejí co nejrychleji vytvořit příslušnou formaci. Zahrajte si několik kol hry.

Reflexe

Ptejte se:

- *Jaké dovednosti jste při hraní této hry využívali?*
- *Jak důležité jsou tyto dovednosti v každodenním životě?*
- *Jakou roli hrají rychlé reakce a sebeovládání při zvládnání náročných situací?*

TIPY PRO UČITELE

Zdůrazněte, jak je důležité udržet si sebekontrolu i v situacích, kdy reagujeme rychle. To platí zejména v situacích, kdy pocítujeme hněv nebo velké rozrušení.

Řešení problémů

VZDĚLÁVACÍ ZÁMĚR

Aktivity pomohou žákům:

- Zjistit, jaké komunikační dovednosti jsou potřeba ke zlepšení vztahů v určitých skupinách lidí a pro určité účely.
- Poznat a popsat charakteristiky kooperativního chování a kritéria, která jim pomohou rozpoznat kooperativní chování při skupinových aktivitách v třídním kolektivu.
- Podílet se na skupinových rozhodnutích a předvídat jejich důsledky v různých situacích.
- Nacvičit si různé strategie řešení konfliktů a naučit se vyjednat pozitivní řešení problémů.
- Diskutovat o pojmu leadership/přijetí vůdčí role a říci si, kdy je vhodné tuto roli přijmout.
- Popsat a použít strategie, které mohou být užitečné v situacích, v nichž se žák cítí nepříjemně nebo nebezpečně.

TEORETICKÁ VÝCHODISKA

Je důležité pomoci dětem, aby si osvojily řadu dovedností pro řešení problémů, a to skrze aplikované úlohy tak, aby uměly zvládat výzvy, které se před nimi v budoucnu objeví. Schopnost řešit problémy považuje Světová zdravotnická organizace za klíčovou z hlediska kvality života jedince.¹⁴ Aby se děti naučily, jak řešit problémy, musejí být schopny kriticky myslet a vyhodnocovat důsledky různých činů.³

OČEKÁVANÉ VÝSTUPY

Člověk a jeho svět

- Žák vyjádří na základě vlastních zkušeností základní vztahy mezi lidmi, vyvodí a dodržuje pravidla pro soužití ve škole, mezi chlapci a dívkami, v rodině, v obci (městě).
- Žák rozlišuje základní rozdíly mezi lidmi, obhájí a odůvodní své názory, připustí svůj omyl a dohodne se na společném postupu řešení.
- Žák rozpozná ve svém okolí jednání a chování, která se už nemohou tolerovat a která porušují základní lidská práva nebo demokratické principy.

Etická výchova

- Žák iniciativně vstupuje do vztahů s vrstevníky, dokáže rozlišit jejich nabídky k aktivitě a na nevhodné nabídky reaguje asertivně.
- Žák se dokáže těšit z radosti a úspěchu jiných, vyjadřuje účast na radosti i bolesti druhých, pozitivně hodnotí druhé v běžných podmínkách.
- Žák jednoduchými skutky realizuje tvořivost v mezilidských vztazích, především v rodině a v kolektivu třídy.

Osobnostní a sociální výchova

Přínos průřezového tématu k rozvoji osobnosti žáka:

- vede k porozumění sobě samému a druhým;
- napomáhá ke zvládnání vlastního chování;
- přispívá k utváření dobrých mezilidských vztahů ve třídě i mimo ni;
- vede k uvědomování si hodnoty spolupráce a pomoci;
- vede k uvědomování si hodnoty různosti lidí, názorů, přístupů k řešení problémů.

2 Cesty a kruhové objezdy – Model řešení problémů

20+ minut

Vzdělávací cíle

- Žáci si ujasní, co znamená „mít problém“ a vedou příklady.
- Žáci zjišťují, že každý problém může mít vícero řešení.
- Žáci zvažují výhody a nevýhody různých možností řešení problému.
- Žáci si osvojí strategii řešení problémů.

Postup

1. Ptejte se žáků, co podle nich znamená, když někdo řekne, že má problém. Ved'te diskusi a poté se dohodněte na pracovní definici problému.
2. Například:
Problém může představovat starost nebo nevyřešenou či tísnivou situaci, na kterou je potřeba reagovat. U některých problémů si nejsme jisti, co bychom měli dělat, nebo netušíme, zda si dokážeme poradit sami. Je třeba si pečlivě promyslet, jaká řešení problému se nabízejí a dobře je zvážit. Vysvětlete, že při snaze vyřešit problém používáme různé schopnosti, jako je porozumění situaci a posouzení možností řešení. Díky tomu můžeme mít větší kontrolu nad způsobem, jakým vyjadřujeme své emoce, a rozumět dopadu našich činů na pocity ostatních lidí.
3. Představte žákům model řešení problémů nazývaný *Cesty a kruhové objezdy*.
Nakreslete obrázek kruhového objezdu se silnicemi, které z něj vyjíždějí. Vysvětlete, že na kruhovém objezdu auta jezdí dokola a musejí se rozhodnout, kudy vyjet (přirovnějte k situaci, se kterou se děti běžně setkávají, např. rozhodování, jakou hru si zahrají).
4. Než si zvolíme cestu, kterou se vydáme, potřebujeme vědět, kam tyto cesty vedou. Vymyslete různé možnosti a pojmenujte je. Každá cesta povede k jinému cíli.

Pro situaci, kterou jsme si vybrali (rozhodování, kterou hru hrát), bychom mohli jednu cestu pojmenovat jako vyběženou, jednu jako schovávanou, jednu jako honičku a jednu jako fotbal. Vizualizujeme si tak, jaké máme při „objíždění kruhového objezdu“ (řešení problému) možnosti.

5. Následně musíme zjistit, jak to bude vypadat, když si cestu vybereme. *Chtěli jsme jet tímhle směrem?* Promyslete výhody a nevýhody každé cesty. Například pozitivem schovávané je, že hru může hrát hodně hráčů, ale negativem může být, že potřebujeme velký a členitý prostor. Představme si, jaké by mohly být dobré a špatné stránky nebo výhody a nevýhody každé z cest.
6. Vytvořte na podlaze velkou mapu *Cesty a kruhové objezdy* a společně jako třída dokončete scénář řešení problému. Doprostřed mapy problém popište, silnice pojmenujte podle možností řešení a v posledním kroku si řekněte, jaké má každá jednotlivá cesta výhody a nevýhody.

Reflexe

Projděte si s žáky znovu vzdělávací cíle této aktivity a zdůrazněte, že ne všechny volby v životě jsou napoprvé dobré a fungují. Někdy se musíme vrátit na začátek a zkusit jinou možnost. Vyzvěte žáky, aby se zamysleli nad tím, jak by nám model *Cesty a kruhové objezdy* mohl pomoci při řešení každodenních problémů. Vyzvěte dobrovolníky, aby uvedli konkrétní příklady.

Zvládání stresu

VZDĚLÁVACÍ ZÁMĚR

Aktivity pomohou žákům:

- Popsat, jaký vliv mají lidé, situace a události na jejich emoce.
- Prozkoumat strategie ke zvládnání fyzických, společenských a emočních změn.
- Popsat a použít vhodné strategie v situacích, v nichž se cítí nepříjemně nebo v nebezpečí.
- Porozumět, jak jim sebeovládání a schopnost si nastavit cíle pomáhají při učení, zvládnání změn a náročných situací.
- Popsat osobní silné stránky a strategie zvládnání náročných situací, které mohou použít ve chvílích, kdy se musejí vyrovnat se změnami a postavit se výzvám.

TEORETICKÁ VÝCHODISKA

Stres je běžnou součástí života dospělých i dětí. U dětí, které se umí lépe vyrovnat se stresovými situacemi, pozorujeme lepší úroveň duševního zdraví a wellbeingu.¹⁰

Pomůžeme-li žákům rozpoznat příznaky a symptomy stresu a rozvíjet účinné strategie jeho zvládnání, umožníme jim tím lépe se vyrovnávat se stresujícími situacemi v budoucnu a podpoříme tak jejich duševní zdraví.

OČEKÁVANÉ VÝSTUPY

Člověk a jeho svět

- Žák vyjádří na základě vlastních zkušeností základní vztahy mezi lidmi, vyvodí a dodržuje pravidla pro soužití ve škole, mezi chlapci a dívkami, v rodině, v obci (městě).
- Žák rozlišuje základní rozdíly mezi lidmi, obhájí a odůvodní své názory, připustí svůj omyl a dohodne se na společném postupu řešení.

Etická výchova

- Žák iniciativně vstupuje do vztahů s vrstevníky, dokáže rozlišit jejich nabídky k aktivitě a na nevhodné nabídky reaguje asertivně.
- Žák se dokáže těšit z radosti a úspěchu jiných, vyjadřuje účast na radosti i bolesti druhých, pozitivně hodnotí druhé v běžných podmínkách.
- Žák jednoduchými skutky realizuje tvořivost v mezilidských vztazích, především v rodině a v kolektivu třídy.

Osobnostní a sociální výchova

Přínos průřezového tématu k rozvoji osobnosti žáka:

- vede k porozumění sobě samému a druhým;
- napomáhá ke zvládnání vlastního chování;
- přispívá k utváření dobrých mezilidských vztahů ve třídě i mimo ni;
- vede k uvědomování si hodnoty spolupráce a pomoci;
- vede k uvědomování si hodnoty různosti lidí, názorů, přístupů k řešení problémů;
- přispívá k uvědomování si mravních rozměrů různých způsobů lidského chování.

1 Co je to stres?

 15+ minut

Vzdělávací cíle

- Žáci definují pojem stres.
- Žáci si uvědomí některé příčiny stresu.

Co budeme potřebovat

- Papír a tužky

Postup

1. Zeptejte se třídy, co podle nich znamená, když někdo řekne, že je vystresovaný.
Napište odpovědi žáků na tabuli a společně vytvořte definici pojmu stres.
2. Můžete si pomoci následujícím popisem:
Slovem stres rozumíme tíživý pocit, který se dostaví, když máme před sebou náročnou a/nebo novou situaci nebo když máme dojem, že je toho na nás příliš. Někdy nás mohou naše problémy nebo úkoly silně znepokojovat nebo nám působit nepříjemné pocity tísně. Když se objeví několik problémů najednou nebo když naše problémy trvají delší dobu, můžeme se cítit vystresovaní.
3. Ve stresu pociťujeme různé emoce, např. hněv, frustraci, strach, děs či úzkost. Můžeme mít pocit vlastní nedostatečnosti a zahlcení. Někdy nás ze stresu může bolet břicho nebo hlava, můžeme být nevrlí a plačtiví nebo mít problémy se soustředěním ve škole i doma.
4. Řekněte žákům, že každý člověk někdy zažívá stres a je mnoho cest, jak ho zvládat. Z předchozích aktivit víme, jak pracovat se zlostí. V následujících aktivitách se budeme zabývat zvládáním stresu.
5. Rozdělte žáky do skupin po třech nebo čtyřech. Vyzvěte je, aby se ke každému obecnému zdroji stresu níže pokusili vymyslet konkrétní příklady spouštěčů (začátek odrážky pro přehlednost napište na tabuli):
 - Čeká mne něco velmi těžkého (např. závěrečná písemka z předmětu, který mi moc nejde).
 - Něco dělám poprvé (např. poprvé jdu se školou na plavání a neumím plavat).
 - Něco mi nahání strach (např. očkování; skok přes kozu).

- Mám příliš úkolů a dalších povinností (např. uklidit si pokoj, udělat si domácí úkoly a nakrmit psa - to vše musím stihnout, než půjdu na výtvarný kroužek).

Žáci si mohou pokládat otázky jako např.:

- „Jaké obtížné věci děti stresují?“
- „Jaké nové věci děti stresují?“
- „Jaké strašidelné věci děti stresují?“
- „Kdy toho může být na děti příliš?“

Zástupci skupin nakonec prezentují ostatním žákům příklady stresorů (spouštěčů stresu), které vymysleli. Zapište všechny zmíněné stresory na tabuli, a pokud byl některý zmíněn vícekrát, zvýrazněte ho.

Reflexe

Znovu si s žáky projděte zápis na tabuli. Všimněte si, jak se od sebe stresory v rámci jedné kategorie liší. Zdůrazněte, že lidé mohou pociťovat stres z mnoha různých důvodů. Stejný podnět může někoho velmi vystresovat a druhého nechat zcela v klidu. Záleží na osobnosti každého jedince a aktuální situaci, ve které se nachází. Povídejte si také o stresorech, které byly zmíněny vícekrát. Ptejte se žáků, co dělají pro to, aby jimi vyvolaný stres zmírnili.

TIPY PRO UČITELE

Je důležité zdůraznit, že to, co může být pro jednoho člověka stresující, může být pro jiného příjemné. Pripomeňte žákům, že je v pořádku reagovat na různé podněty rozdílně a že tyto rozdíly je třeba respektovat.

Vyhledání pomoci

VZDĚLÁVACÍ ZÁMĚR

Aktivity pomohou žákům:

- Nacvičit si komunikační dovednosti nutné k vyhledání pomoci nebo užitečné k tomu, abychom mohli poskytnout pomoc svým vrstevníkům.
- Nacvičit si různé strategie řešení konfliktů a postupy vyhledání pomoci.
- Diskutovat o pojmu leadership/přijetí vůdčí role a říct si, kdy je vhodné se do této role postavit.
- Popsat a používat strategie užitečné v situacích, v nichž se cítí nepříjemně nebo v nebezpečí.

TEORETICKÁ VÝCHODISKA

Děti mohou během svého růstu a vývoje zažívat nejrůznější problémy. Pro zdraví a duševní vyrovnanost dítěte má zásadní význam schopnost říci si o pomoc. Když podporujeme a rozvíjíme chování, které nám umožňuje říct si o pomoc, podporujeme i cestu k upevnování duševního zdraví a vyrovnanosti.¹⁵ Je důležité s žáky pracovat na tom, aby věděli, jakými způsoby o pomoc požádat, a kam se v případě potřeby obrátit.

OČEKÁVANÉ VÝSTUPY

Člověk a jeho svět

- Žák vyjádří na základě vlastních zkušeností základní vztahy mezi lidmi, vyvodí a dodržuje pravidla pro soužití ve škole, mezi chlapci a dívkami, v rodině, v obci (městě).
- Žák rozlišuje základní rozdíly mezi lidmi, obhájí a odůvodní své názory, připustí svůj omyl a dohodne se na společném postupu řešení.

Etická výchova

- Žák se dokáže těšit z radosti a úspěchu jiných, vyjadřuje účast na radosti i bolesti druhých, pozitivně hodnotí druhé v běžných podmínkách.
- Žák jednoduchými skutky realizuje tvořivost v mezilidských vztazích, především v rodině a v kolektivu třídy.

Osobnostní a sociální výchova

Přínos průřezového tématu k rozvoji osobnosti žáka:

- vede k porozumění sobě samému a druhým;
- napomáhá ke zvládnutí vlastního chování;
- přispívá k utváření dobrých mezilidských vztahů ve třídě i mimo ni;
- vede k uvědomování si hodnoty spolupráce a pomoci;
- vede k uvědomování si hodnoty různosti lidí, názorů, přístupů k řešení problémů.

2 Jak můžeme pomoci?

 15+ minut

Vzdělávací cíle

- Žáci si uvědomí důležitost vzájemné pomoci.
- Žáci diskutují o různých zdrojích pomoci.
- Žáci najdou vhodný zdroj pomoci pro konkrétní náročné situace.
- Žáci si uvědomí, jak důležité je umět o pomoc požádat.

Co budeme potřebovat

- Pracovní list *Scénáře pro vyhledání pomoci* (každá skupina dostane soubor kartiček)

Postup

1. Rozdělte žáky do skupin po čtyřech nebo pěti a každé dejte soubor kartiček z pracovního listu *Scénáře pro vyhledání pomoci* (případně si napište vlastní krátké scénáře).
2. Úkolem skupin je vymyslet, jak pomoci dětem z kartiček vyřešit jejich složitou situaci.
3. Jednu kartičku použijte jako vzor a vyřešte ji společně s celou třídou.
4. Vyzvěte žáky, ať si kartičky položí textem dolů do kruhu, doprostřed vloží tužku a roztočí ji. Tužka jim pomůže vybrat, které kartičce se mají věnovat nejdřív.
5. Po přečtení kartičky budou ve skupině diskutovat o tom, jakými způsoby by mohli dítěti z příběhu pomoci. Poté tužku znovu roztočí a budou se věnovat další kartičce.
6. Na závěr každá skupinka vybere jeden scénář a vysvětlí, co a proč by dítěti v této konkrétní situaci poradila. Až se všechny skupiny vystřídají v prezentacích, zeptejte se dětí na následující:
 - *Které příběhy pro vás byly nejsnadněji řešitelné?*
 - *Který příběh byl naopak nesložitější? Proč?*

Reflexe

Vyzvěte žáky, aby vám vysvětlili, proč je důležité umět požádat o pomoc. Zeptejte se, zda by byl někdo ochotný sdílet vlastní příběh, kdy někoho požádal o pomoc a vyřešil tak svůj problém. Můžete nejprve uvést vlastní příklad, abyste tak žákům dodali odvahy.

TIPY PRO UČITELE

Když si žáci uvědomují důležitost vyhledání pomoci, znají zdroje pomoci a vědí, kam případně odkázat své kamarády, když se nachází v náročné situaci, umožňují tím vytvářet pozitivní sociální normy a destigmatizovat vyhledání pomoci jako projev slabosti.

KARTY – SCÉNÁŘE PRO VYHLEDÁNÍ POMOCI

Spolužáci Matyáše často ignorují, vysmívají se mu nebo ho všelijak trápí. Učitelé o tom nevědí, protože se to děje, když ve třídě nikdo dospělý není.

Jak by mohli Matyášovi pomoci ostatní spolužáci?
Co by mohl Matyáš udělat sám?
Koho by mohl požádat o pomoc?

Timova mladšího bratra ve škole šikanují. Teď, když jdou spolu do školy, začal plakat, protože se bojí, že se to bude opakovat.

Jak by Timovi a jeho bratrovi mohli pomoci spolužáci?
Co by mohl Tim udělat sám?
Koho by mohl požádat o pomoc?

Luisa má obrovský vztek, jelikož o přestávce prohrála v karetní hře. Má chuť někoho zbit.

Jak by mohli Luise pomoci ostatní spolužáci?
Co by mohla Luisa udělat sama?
Koho by mohla požádat o pomoc?

Sofinka si nechala doma důležitou učební pomůcku.

Jak by mohli Sofince pomoci ostatní spolužáci?
Co by mohla Sofinka udělat sama?
Koho by mohla požádat o pomoc?

Šimon se nedokáže ve škole soustředit. Je rozrušený, protože se jeho rodiče doma stále hádají a mluví o rozvodu.

Jak by mohli Šimonovi pomoci ostatní spolužáci?
Co by mohl Šimon udělat sám?
Koho by mohl požádat o pomoc?

Jáchym se bojí říci rodičům o peníze na výlet, protože mají sotva na jídlo.

Jak by mohli Jáchymovi pomoci ostatní spolužáci?
Co by mohl Jáchym udělat sám?
Koho by mohl požádat o pomoc?

Ema si hraje se staršími dětmi z jejich ulice. Jeden den jí nabídnou cigaretu. Když ji odmítne, začnou se jí posmívat.

Jak by mohli Emě pomoci ostatní spolužáci?
Co by mohla Ema udělat sama?
Koho by mohla požádat o pomoc?

Pár čtvrtáků vidí partu starších kluků, jak řadí na pískovišti a ničí prvňákům hrady. Dělalí to opakovaně a smějí se tomu na celé kolo.

Jak by mohli pomoci ostatní spolužáci?
Co by mohli udělat čtvrtáci sami?
Koho by mohli požádat o pomoc?

Gender a identita

VZDĚLÁVACÍ ZÁMĚR

Aktivity pomohou žákům:

- Vnímat mnohovrstevnatost vlastní identity.
- Chápat rozdíl mezi pojmy pohlaví a gender.
- Vnímat, jak jsou genderové normy omezující.
- Rozpoznat přínos pozitivních genderových norem.
- Pochopit vliv médií a literatury na formování genderových norem.
- Vymezit se proti projevům negativních genderových norem ve svém okolí.

TEORETICKÁ VÝCHODISKA

Výzkumy ukazují, že děti si gender uvědomují již v raném věku, jsou si dobře vědomy genderových norem a snaží se zapadnout do genderových očekávání již v době, kdy navštěvují mateřskou školu.¹⁶ Když se malé děti seznamují s problematikou genderu, mohou také začít uplatňovat sexistické hodnoty nebo stereotypní přesvědčení a postoje.¹⁶⁻²⁰

Mohou například trvat na tom, že některé hry jsou jen pro chlapce a jiné pro dívky, a aktivně z nich vylučovat ostatní děti. Je opravdu důležité začít pracovat na budování pozitivních genderových vztahů již v prvních letech života. Aktivity ve třídě mohou dětem pomoci zpochybnit stereotypy, ocenit a respektovat rozmanitost a odlišnost a naučit se tyto kladné postoje uplatňovat v rámci pozitivních genderových vztahů.

OČEKÁVANÉ VÝSTUPY

Český jazyk a literatura

- Žák čte s porozuměním přiměřeně náročné texty potichu i nahlas.
- Žák reprodukuje obsah přiměřeně složitého sdělení a zapamatuje si z něj podstatná fakta.

Člověk a jeho svět

- Žák vyjádří na základě vlastních zkušeností základní vztahy mezi lidmi, vyvodí a dodržuje pravidla pro soužití ve škole, mezi chlapci a dívkami, v rodině, v obci (městě).
- Žák rozlišuje základní rozdíly mezi lidmi, obhájí a odůvodní své názory, připustí svůj omyl a dohodne se na společném postupu řešení.

Etická výchova

- Žák iniciativně vstupuje do vztahů s vrstevníky, dokáže rozlišit jejich nabídky k aktivitě a na nevhodné nabídky reaguje asertivně.
- Žák jednoduchými skutky realizuje tvořivost v mezilidských vztazích, především v rodině a v kolektivu třídy.

Osobnostní a sociální výchova

Přínos průřezového tématu k rozvoji osobnosti žáka:

- vede k porozumění sobě samému a druhým;
- napomáhá ke zvládnutí vlastního chování;
- přispívá k utváření dobrých mezilidských vztahů ve třídě i mimo ni;
- vede k uvědomování si hodnoty spolupráce a pomoci;
- vede k uvědomování si hodnoty různosti lidí, názorů, přístupů k řešení problémů.

1 Kolo identity: Mnoho stránek mého já

 90+ minut (nebo 2 x 45+ minut)

Teoretická východiska

Děti si již od útlého věku uvědomují, že charakteristiky, jako je gender, jazyk či fyzické schopnosti, jsou spojeny s privilegií a mocí.²¹ Učí se pozorováním světa kolem sebe a vstřebáváním vyslovených i nevyslovených sdělení, která následují.²²

Když začínají vnímat genderově podmíněné vzorce chování, snaží se na jejich základě začlenit do určitých kategorií, kde se cítí náležitě, a tím omezují své možnosti a zároveň mění způsob interakce s vrstevníky.^{22, 23}

V prvních letech školní docházky je důležité genderové i jiné stereotypy zpochybnovat. Je užitečné s žáky výslovně pracovat na uznání, zkoumání a pozitivním vnímání různých identit. To jim pomůže uvědomit si, že jejich preference (to, co se jim líbí nebo nelíbí) nemusejí být omezeny genderem nebo jinými charakteristikami a že se mohou v průběhu času měnit a vyvíjet.

Vzdělávací cíle

- Žáci diskutují o svých zájmech, které tvoří jejich identitu a jedinečnost.
- Žáci se seznámí se vzájemnými rozdíly a podobnostmi spolužáků ve třídě.
- Žáci se učí oceňovat a respektovat rozdíly mezi lidmi.
- Žáci pochopí, že chlapci a dívky mohou mít stejné zájmy.

Co budeme potřebovat

- Prostor, kde se můžeme volně pohybovat
- Pracovní list *Lidské bingo!*
- Pracovní list *Kolo identity* (Jeden vyplňte a použijte jako příklad.)
- Videonávod na YouTube na *Newtonův barevný disk*

Postup

ČÁST 1: LIDSKÉ BINGO (HRA VHODNÁ PRO ZKOUMÁNÍ ROZMANITOSTI)

1. Rozdejte všem žákům pracovní list *Lidské bingo* a vysvětlete, že díky této hře se dozvíme mnoho zajímavých věcí o podobnostech a rozdílech mezi námi.
2. Dejte žákům pět až deset minut na to, aby obešli ostatní, zjistili, kdo odpovídá charakteristikám

v jednotlivých polích, a zapsali k nim jejich jména. Hra končí, když mají všechna pole vyplněná (pokud k políčku nikoho nenajdou, mohou ho proškrtnout). Jména žáků by se neměla opakovat.

3. Po hře se žáků zeptejte:

- *Co jste se o sobě při hraní této hry dozvěděli?*
- *Dozvěděli jste se o někom něco překvapivého nebo nového?*
- *Všimli jste si mezi sebou nějakých podobností?*
- *Všimli jste si nějakých rozdílů?*

4. Na příkladu hry lidské bingo zdůrazněte, že člověka charakterizují mnohé věci – to, co má rád, i to, co rád nemá, jeho silné stránky a pozitivní vlastnosti, jeho fyzický vzhled a také jak a kde žije. Všechny tyto věci přispívají k našemu jedinečnému já. Někdy také používáme termín individualita.

Každý z nás se neustále rozvíjí a mění. Postupem času se mění některé naše záliby, naopak nám jiné věci začínají vadit, budujeme své silné stránky a rozvíjíme své zájmy a dovednosti.

Je dobré si uvědomovat, že každý jsme trochu jiný.

I když máme s ostatními některé věci společné, v jiných věcech se můžeme lišit. Můžeme být hrdí na to, že jsme stejní, i na to, že jsme jiní. I odlišnost je něco, co by nás mělo těšit a co bychom zároveň měli respektovat. Važme si toho, v čem jsou nám lidé podobní, i toho, v čem se od nás liší.

TIPY PRO UČITELE

Je důležité se vymezit proti případným sexistickým poznámkám v diskusích nebo neformální konverzaci mezi žáky. Naučte se předvídat situace, kdy se mohou někteří žáci svými poznámkami snažit ovlivňovat a omezovat ostatní na základě genderových stereotypů. Např. neexistují žádné jasně dané barvy, které jsou vhodné pro dívky a naopak. Oblíbit si můžeme jakoukoli barvu a svůj názor můžeme po čase klidně změnit. Žáci se musí naučit respektovat názory a preference ostatních.

ČÁST 2: MOJE KOLO IDENTITY

1. Vysvětlete, že v další aktivitě se budeme soustředit na vzájemné poznávání našich zájmů a preferencí. Každý žák vyplní pracovní list *Kolo identity*, určený k zaznamenávání a sdílení různých druhů osobních informací. Kruh není dostatečně velký na to, abychom o sobě mohli napsat vše, ale může o nás ostatním říci mnoho nového. Zároveň nám umožní zjistit něco

nového i o našich spolužácích, včetně podobností a rozdílů, které mezi sebou máme.

2. Vyplňte si vlastní *Kolo identity*, abyste mohli žákům ukázat, jakým způsobem zapisovat do jeho osmi výsečí (domov, přátelství, hra, škola, odpočinek, zvládání náročných situací, silné stránky a budoucnost) informace o svých zálibách a preferencích.
Například: v sekci učení na mém Kolu identity vidíte, že mám moc rád/a matematiku. Líbí se mi, že v matematice nezůstane žádná otázka bez odpovědi. Také se rád/a učím lézt po skalách. I když je to těžké a někdy o strach, baví mne to dobrodružství. V sekci moje budoucnost můžete vidět, že se chystám jet do Rakouska do Alp.
3. Při debatě s žáky zdůrazněte, že všechny tyto informace jsou důležitou součástí naší identity.
4. Dejte žákům čas, aby si samostatně vyplnili svá *Kola identity*.

TIPY PRO UČITELE

Sdílení informací o nás samotných je dobrou příležitostí k tomu, abychom žákům mohli dát vhodné příklady ze svého života. Snažte se sdílet i některé aspekty vlastní identity, které nabourávají běžné genderové stereotypy.

5. Poté, co žáci zpracují svá *Kola identity*, budou je sdílet s celou třídou. Mohou je buď jednotlivě prezentovat, nebo lze sdílení pojmout jako procházku po galerii s následnou diskusí. Po představení prací se společně věnujte podobnostem a rozdílům, kterých jste si všimli. Podpořte debatu i vlastními postřehy. Ptejte se:
 - Kdo našel nějaké podobnosti? Jaké?
 - Kdo našel nějaké odlišnosti? Jaké?
6. Zeptejte se žáků, zda si všimli nějakých podobností a rozdílů v rámci genderu nebo napříč gendery.
 - Najdete nějaké konkrétní rozdíly mezi *Koly identity dívek a chlapců*?
 - Najdete nějaké podobnosti mezi *Koly identity dívek a chlapců*?
7. Žáci by si měli uvědomit, že se nemusejí ve svém životě nechat omezovat běžnými genderovými vzorci. Poukažte na to, že chlapci někdy rádi dělají to, co je

stereotypně přisuzováno dívkám, a naopak, a není na tom nic špatného.

Můžete se například ptát:

- *Honzu baví fotbal. Znáte dívky, které také baví fotbal?*
 - *Marii baví kreslení a také se hodně ráda převléká do různých kostýmů. Může kreslení a převlékání do kostýmů bavit i kluky? Může se stát, že dívku nebo kluka baví jak fotbal, tak kreslení a zkoušení kostýmů?*
8. Pokud budou někteří žáci reagovat nesouhlasně (například budou říkat, že fotbal prostě není pro holky) pokračujte v debatě následujícími otázkami:
 - *Může dívka hrát fotbal, když si to přeje?*
 - *Může se kluk převléknout třeba za vílu, když chce?*
 - *Mohu se já převléknout za vílu, pokud se mi podaří sehnat mou velikost?*
 - *Uje pravidla, že chlapci a dívky nemohou hrát hry a dělat věci, které je baví?*
 - *Jak bychom se cítili my, kdyby nám někdo začal vnucovat taková pravidla? Zajímalo by mě, kde se tyhle nápady berou.*
 - *Proč si někteří lidé myslí, že chlapce a dívky nemohou bavit podobné věci?*
 9. Dejte žákům čas na to, aby mohli do svých kruhů dopsat ještě další věci, které vypovídají o různorodosti jejich zájmů a doplňují tak hlavní preference, které již napsali.
 10. Zeptejte se žáků, zda vědí, co se stane, když velmi rychle roztočíte barevné kolo. Společně se podívejte na video na YouTube, které ukazuje pokus s Newtonovým barevným diskem. Žáci by si měli všimnout, že když se kolo roztočí velkou rychlostí, barvy téměř zmizí a je vidět jen bílá. Můžete žákům vysvětlit, že lidé jsou hodně podobní. Když se s někým seznámíme, můžeme si brzy myslet, že o něm víme téměř všechno (stejně tak jako bychom si mohli myslet, že točící se barevné kolo je bílé). Ale když se budeme snažit poznat ho blíže, daleko lépe budeme vnímat, jaký skutečně je – jeho vlastnosti, silné a slabé stránky, způsob života (stejně jako vidíme všechny barvy kola ve chvíli, kdy se netočí). Všichni se pak můžeme těšit z toho, jakými „barvami“ naše osobnosti září, a užívat si jak podobnosti, tak i rozdíly mezi námi.
 11. Na závěr aktivity a diskuse se s žáky soustředte na následující myšlenky:
 - *Moje identita má mnoho stránek.*
 - *Čím více výsečí v kole identity mám, tím silnější a odolnější mohu být.*

- *Mám spoustu zájmů.*
- *Rád se učím novým věcem.*
- *Vážím si odlišností a respektuji je.*
- *Rád přemýšlím, v čem jsou lidé jiní než já a v čem jsou mi naopak podobní.*
- *Chápu, že některé genderové nálepky jsou omezující, a myslím si, že bychom se ke všem měli chovat stejně bez ohledu na gender.*

12. Zdůrazněte tyto výroky nejen v průběhu této hodiny, ale i ve vhodných chvílích v průběhu školního dne.

Reflexe

Na závěr hodiny si s žáky připomeňte vzdělávací cíle této aktivity a zeptejte se jich:

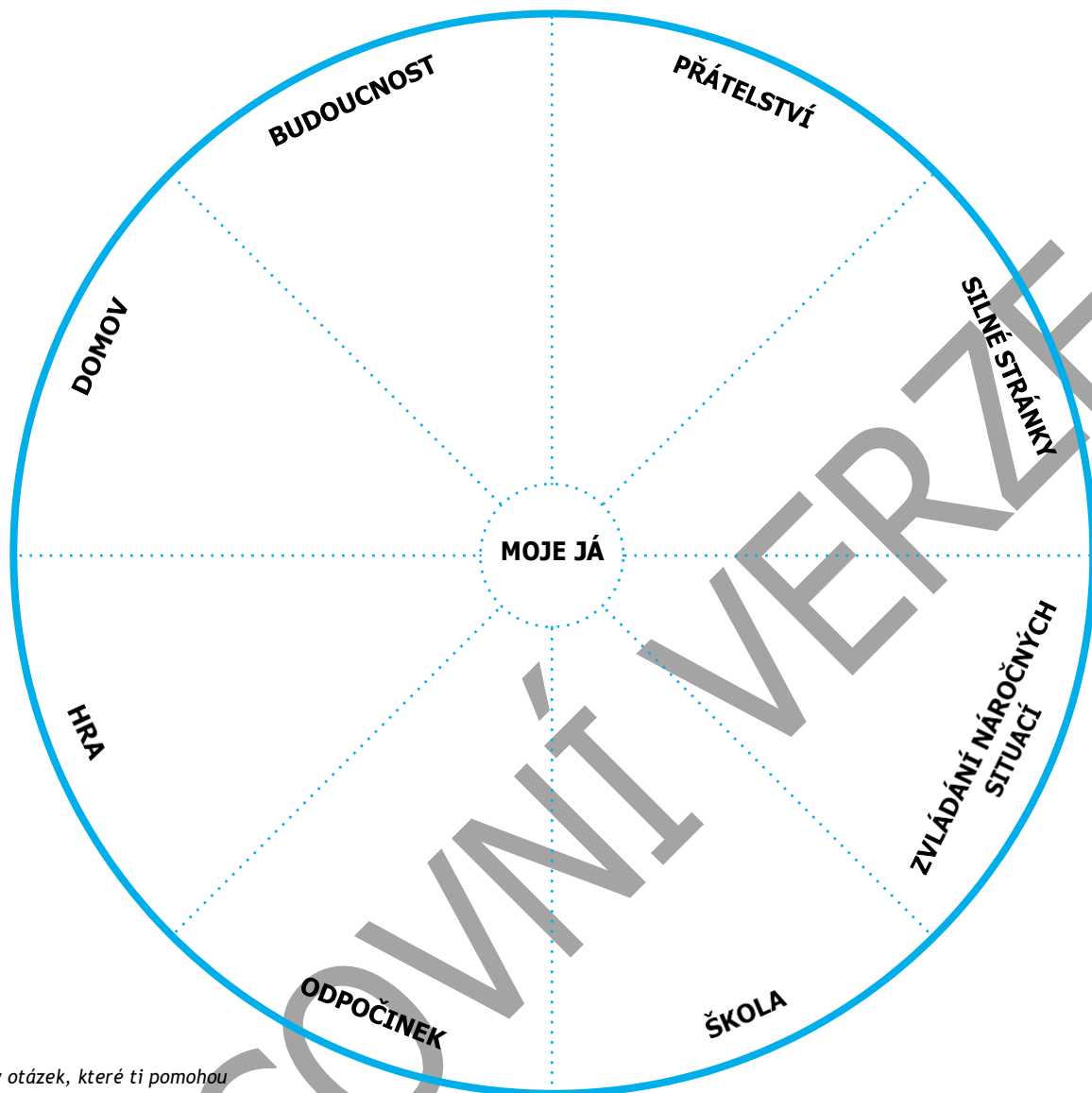
- Proč je důležité učit se o podobnostech a rozdílech mezi žáky ve třídě?
- Proč je důležité respektovat rozdíly mezi lidmi a vážit si jich?
- Jak můžete projevít uznání a respekt k odlišnostem a preferencím druhých?

Vytvořte si společně na větší formát třídní Kolo identity, kam budou moci všichni žáci doplnit informace za sebe a za třídu zároveň.

LIDSKÉ BINGO!

Někdo, kdo má stejně dlouhé vlasy jako ty.	Někdo stejně vysoký jako ty.	Někdo, kdo má rád banány.
Někdo, kdo má rád hudbu.	Někdo, kdo má rád stejnou barvu jako ty.	Někdo, kdo má rád divadlo nebo balet.
Někdo, kdo má rád stejné jídlo jako ty.	Někdo, kdo má rád stejný sport jako ty.	Někdo, kdo má rád stejnou hru jako ty.
Někdo, kdo se narodil v jiné zemi než ty.	Někdo, kdo se narodil stejný měsíc jako ty.	Někdo, kdo má stejný počet sourozenců jako ty.
Někdo, kdo rád kreslí.	Někdo, kdo rád čte.	Někdo, kdo se rád směje.

MOJE KOLO IDENTITY

Příklady otázek, které ti pomohou přemýšlet o tom, co o sobě můžeš napsat:

DOMOV: Žiju s dalšími lidmi.

- Kdo jsem doma? (dcera / syn / dítě, bratr / sestra / jedináček...)
- Kdo mi doma pomáhá?
- Co doma rád dělám?

HRA: Jsem aktivní.

- Jaké jsou mé oblíbené aktivity / sporty?
- Kdy jsem rád aktivní?

BUDOUCNOST: Sním o své budoucnosti.

- Čemu bych se chtěl jednou věnovat?
- Co bych chtěl zažít?

ODPOČINEK: Umím odpočívat.

- Co dělám, když si chci odpočinout nebo se uklidnit?
- Čím občas pomáhám uklidnit ostatní?

PŘÁTELSTVÍ: Jsem kamarád.

- Co rád dělám?
- Jak pomáhám kamarádům?

ŠKOLA: Rád se něco učím.

- Co bych se chtěl ve škole dozvědět?
- Kdo mi může pomoci naučit se více?

SILNÉ STRÁNKY: Mám své silné stránky.

- Jaké jsou mé silné stránky / dobré vlastnosti?
- Které silné stránky / dobré vlastnosti bych chtěl posílit?

ZVLÁDÁNÍ NÁROČNÝCH SITUACÍ: Umím si poradit.

- Když jsem smutný nebo mám nějaké starosti, co mě povzbudí?
- Když mám nějaký problém, co mi pomáhá?

Pozitivní vztahy

VZDĚLÁVACÍ ZÁMĚR

Aktivity pomohou žákům:

- rozpoznat různé formy násilí, včetně fyzického, verbálního a psychického;
- prozkoumat, jaké dopady má násilí na oběti, svědky i pachatele;
- popsat a ukázat, jak vypadá respektující chování a jednání založené na lidských právech;
- posoudit konfliktní situace a zvážit možné reakce (bezpečné ukončení, zasažení do konfliktu nebo stažení se);
- procvičit dovednosti a strategie při hledání pomoci, které mohou použít v nepříjemných nebo nebezpečných situacích.

TEORETICKÁ VÝCHODISKA

V prevenci diskriminace a násilí je klíčový rozvoj empatie a povědomí o lidských právech. Děti, které jsou empatické, se umí lépe vcítit do obětí násilí a s větší pravděpodobností aktivně jednají a nabízejí podporu. Děti, které svými postoji podporují lidská práva, se zase zřídka kdy dopouští genderově podmíněného násilí.^{29, 30} Vyučující s vyšší mírou empatie a větším povědomím o důsledcích násilí spíše zasáhnou, když vidí projevy šikany nebo o nich slyší.³¹ Empatii můžeme budovat rozvíjením slovní zásoby v oblasti emocí a vedením žáků k vyšší vnímavosti vůči vlastním emocím i emocím druhých.

OČEKÁVANÉ VÝSTUPY

Člověk a jeho svět

- Žák vyjádří na základě vlastních zkušeností základní vztahy mezi lidmi, vyvodí a dodržuje pravidla pro soužití ve škole, mezi chlapci a dívkami, v rodině, v obci (městě).

Osobnostní a sociální výchova

Přínos průřezového tématu k rozvoji osobnosti žáka:

- napomáhá ke zvládnání vlastního chování;
- přispívá k utváření dobrých mezilidských vztahů ve třídě i mimo ni;
- napomáhá primární prevenci sociálně patologických jevů a škodlivých způsobů chování.

**DOPORUČENÍ, NÁSLEDNÁ OPATŘENÍ
A OZNÁMENÍ:**

Máte-li obavy o duševní zdraví žáka ve své třídě, oslovte ho a promluvte si s ním. Informujte o záležitosti ředitele školy, školního psychologa nebo jiného pověřeného člena pedagogického sboru. Dítě dále sledujte. Postupujte podle zavedených zásad školy a předepsaných postupů.

IDENTIFIKACE OHROŽENÉHO DÍTĚTE:

Povinností pedagogických pracovníků je chránit bezpečí a zdraví všech žáků školy. Proto je důležité všimnout si projevů žáků, které mohou signalizovat akutní nebo chronické ohrožení dítěte. Pedagogický pracovník může být velmi často jediná osoba, která je mimo rodinu s dítětem v kontaktu a může na jeho ohrožení upozornit. K rozpoznání znaků ohrožení dítěte slouží *Karta k identifikaci špatného zacházení s dětmi* (tzv. karta KID), která zároveň popisuje postup, jak zajistit ochranu dítěte v souladu s jeho nejlepším zájmem a platnými právními předpisy, a obsahuje také důležité kontakty. Ke kartě KID byly vytvořeny i související metodiky, ve kterých je možné dohledat k tématu identifikace ohroženého dítěte více informací.⁵⁰

OZNAMOVACÍ POVINNOST:

Na školy a školská zařízení se dle Zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, vztahuje oznamovací povinnost vůči **orgánu sociálně-právní ochrany dětí** (www.ospod.cz). V případě podezření na ohrožení dítěte je dobré další postup nejprve konzultovat např. **s rodičovskou linkou** (www.rodicovskalinka.cz, 606 021021), **linkou pro rodinu a školu** (www.linkaztracenedite.cz, 116 000) či jinými linkami důvěry.

1 Co je násilí?

 60+ minut (nebo 2 x 30+ minut)

 Vzdělávací cíle

- Žáci uvádějí příklady různých forem násilí (fyzického, verbálního i psychického).
- Žáci diskutují o tom, jaký dopad může mít násilí na lidi, kteří jsou jeho oběťmi nebo svědky.
- Žáci si uvědomují, jak je přátelství a podpora pro člověka dotčeného násilím důležité.

 Co budeme potřebovat

- Prostor, kde se můžeme volně pohybovat
- Bílá tabule

 Postup**ČÁST 1: DEFINICE NÁSILÍ**

1. Vyzvěte žáky, aby se posadili do kruhu, a zopakujte si pravidla diskuse (např. nasloucháme ostatním, hlásíme se o slovo, respektujeme názory druhých). Zeptejte se jich: „Co pro vás znamená, když se řekne násilí?“
2. Žáci sdílí své nápady, mluví o tom, jak chápou násilí v jeho různých formách, a uvádějí příklady fyzického, verbálního a psychického násilí. Zmíněné myšlenky společně zaznamenejte na tabuli formou myšlenkové mapy. Pokuste se různé projevy násilí rozdělit do tří skupin: fyzické, verbální a psychické. Následně žáky vyzvěte, aby zkusili říct, jak by vysvětlili slovo násilí někomu, kdo se s ním nikdy nesesetkal. Definici násilí mohou vymýšlet také ve skupinkách a následně prezentovat ostatním.

Co všechno je násilí

- **Fyzické:** strkání, kopání, fackování, házení věcí po někom nebo jiná manipulace s věcmi s cílem někoho zranit, ničení majetku druhých (rozbíjení, házení, schovávání) atd.
- **Slovní:** ústní sdělování, psaní, zveřejňování nebo posílání zpráv se zlým, zraňujícím nebo nepravdivým obsahem s cílem druhého ponižit nebo mu jinak ublížit.
- **Psychické:** záměrné vylučování druhých ze společnosti ostatních, hrubé nebo výhrušné výrazy obličeje nebo gesta, pronásledování, vyhrožování nebo strašení, ponižování, zahanbování nebo ztrapňování druhého.

Vyhnete se tomu, aby se třídní diskuse stočila k řešení konkrétního incidentu, ke kterému došlo mezi spolužáky. Připomeňte žákům, že v této diskusi si povídáte o násilí obecně a není vhodné zaměřovat se na konkrétní osoby a poukazovat na jejich chování. Pokud potřebují o něčem takovém mluvit, mohou vás vyhledat po hodině nebo se na vás obrátit ve chvílích, kdy budete mít dostatek soukromí. Při aktivitách určených pro celou třídu si povídejte o lidech a situacích ve smyšlených scénářích, nikoli o spolužácích ve třídě.

ČÁST 2: NA KOHO MÁ NÁSILÍ DOPAD?

- Zeptejte se žáků, na koho všeho může mít násilí nepříznivý vliv. Žáci by měli zmínit:
 - oběť,
 - pachatele,
 - příhlížející osoby nebo svědky, včetně těch, kteří se o násilí dozvěděli později a v důsledku toho mají strach o oběť, své blízké i sebe samé.
- Připomeňte žákům sochy emocí, které vytvářeli v Tematické oblasti 1: Emoční gramotnost. Vyzvěte je, aby nyní zapózovali jako sochy (buď na svých místech, nebo ve volném prostoru) a předvedli, co by člověk mohl cítit, kdyby násilí viděl nebo slyšel, že někdo násilí páchá. Vyzvěte žáky, aby vyjmenovali emoce, které jako sochy ukazovali (např. strach, vztek, děs, stud, vinu, paniku, smutek, beznaděj, rozpaky).
- Upozorněte žáky, že si právě vyzkoušeli, že i když nejsme terčem násilí, je pro nás znepokojující vidět, slyšet nebo se dozvědět, že k násilí došlo. Situace je ještě těžší, když oběti známe. Nyní žáky vyzvěte, aby předvedli druhou sochu znázorňující, jak se někdo může cítit krátce poté, co se stal terčem násilí.
- Následně opět vyjmenujte odpovídající emoce (např. strach, vztek, děs, zmatek, stud, vinu, paniku, smutek, beznaděj, ponížení). Zeptejte se žáků, zda si všimli nějakých podobností mezi emocemi obětí a emocemi svědků. Zdůrazněte, že tyto emoce mohou být zcela totožné, ale u oběti bývají intenzivnější a dlouhodobější.
- Připomeňte žákům, že emoce mají i fyzické příznaky. Zeptejte se: Jak by se mohly emoce oběti projevit tělesně? (Např. bušením srdce, pocením, nevolností, slzami, třesem, potřebou jít na toaletu, pocitem na omdlení.)
- Pro zlepšení nálady nechte žáky předvést ještě třetí sochu, která bude znázorňovat, jaké to je, když nás

někdo rozveselí, chová se kamarádsky, zapojí nás do hry nebo nám pomůže, když je na nás někdo zlý.

- Opět si řekněte, jak se dotyčný může cítit (např. šťastný, milovaný, v bezpečí, vítaný, oceněný, opečovávaný, silný, klidný, hrdý, respektovaný). Na závěr zdůrazněte, že když nám někdo projeví podporu poté, co jsme zažili něco špatného, můžeme najednou cítit úplně jiné emoce. Je důležité si uvědomit, že projevy přátelství, podpory a péče mohou mít na druhé velmi silný pozitivní vliv.

Reflexe

Projděte si s žáky znovu vzdělávací cíle této aktivity a zeptejte se, zda by nyní dokázali:

- uvést příklady různých forem násilí (fyzického, verbálního a psychického);
- popsat emoční dopady násilí na jeho oběti a svědky;
- vysvětlit, jak můžeme přátelskými činy pomoci obětem nebo svědkům násilí.

Vyzvěte žáky, aby zkusili uvést příklady, jak by tyto projevy laskavosti a přátelství mohly vypadat.

TIPY PRO UČITELE

Někteří lidé raději používají místo slova oběť slovo „terč“ aby naznačili, že pachatel se vědomě rozhodl a že jeho čin byl úmyslný.

Někteří zase dávají přednost slovu „přeživší“, protože toto slovo podle nich více naznačuje sílu a zotavení. Jiní upřednostňují slovo „oběť“, protože naznačuje nevinnost napadené strany.

Zároveň se doporučuje vyhýbat používání nálepek „agresor“ nebo „tyran“, které mohou podávat zkreslený obraz o osobnosti jedince, a věnovat se násilnému chování jako takovému.

Literatura

1. Ashdown, D. and M. Bernard, Can Explicit Instruction in Social and Emotional Learning Skills Benefit the Social-Emotional Development, Well-being, and Academic Achievement of Young Children? *Early Childhood Educ J*, 2012. 39: p. 397–405.
2. CASEL. What Is Social and Emotional Learning? 2013 [cited 2014 31 January]; Available from: <http://www.casel.org/social-and-emotional-learning/>.
3. Durlak, J.A., et al., The Impact of Enhancing Students' Social and Emotional Learning: A Meta-Analysis of School-Based Universal Interventions. *Child Development*, 2011. 82(1): p. 405–32.
4. Payton, J.W., et al., The positive impact of social and emotional learning for kindergarten to eighth-grade students: Findings from three scientific reviews. 2008, Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning: Chicago.
5. Herbert, P.C. and D.K. Lohrmann, It's All in the Delivery! An Analysis of Instructional Strategies From Effective Health Education Curricula. *Journal of School Health*, 2011. 81(5): p. 258–264.
6. Noble, T. and H. McGrath, The positive educational practices framework: A tool for facilitating the work of educational psychologists in promoting pupil wellbeing. *Educational and child psychology*, 2008. 25(2): p. 119–134.
7. Seligman, M., *Authentic Happiness*. 2002, New York: Free Press.
8. Waters, L.e., A Review of School-Based Positive Psychology Interventions. *Australian educational and developmental psychologist*, 2011. 28(2): p. 75–90.
9. Frydenberg, E., J. Deans, and K. O'Brien, *Developing everyday coping skills in the early years: Proactive strategies for supporting social and emotional development*. 2012, London: Continuum Inc. Press.
10. Frydenberg, E., *Think positively! A course for developing coping skills in adolescents*. 2010, London: Continuum International Publishing Group.
11. Seligman, M., *The Optimistic Child*. 1995, Sydney: Random House.
12. Seligman, M., et al., Positive education: positive psychology and classroom interventions. *Oxford Review of Education*, 2009. 35(3): p. 293–311.
13. Shweder, R.A., Toward a Deep Cultural Psychology of Shame. *Social Research*, 2003(4): p. 1109.
14. World Health Organisation, *Skills for Health, Skills-based health education including life skills: An important component of a ChildFriendly/Health-Promoting School*, in WHO Information Series on School Health 2003, World Health Organisation: Geneva.
15. Rickwood, D., et al., Young people's help-seeking for mental health problems. *Australian e-Journal for the Advancement of Mental Health (AeJAMH)*, 2005. 4(3): p. 1–34.
16. MacNaughton, G., *Rethinking gender in early childhood education*. 2000, St Leonards, Australia: Allen & Unwin.
17. MacNaughton, G., *Doing Foucault in early childhood studies: Applying poststructural ideas*. 2005, New York: Routledge.
18. Davies, B., *Frogs and snails and feminist tales: Preschool children and gender*. 1989, Brisbane: Allen & Unwin.
19. Robinson, K. and C. Jones Diaz, *Diversity and difference in early childhood education*. 2006, London: Open University Press.
20. Blaise, M., *Playing it straight: Uncovering gender discourses in the early childhood classroom*. 2005, New York: Routledge.
21. Derman-Sparks, L., *Anti-bias curriculum: Tools for empowering young children*. 2001, National Association for the Education of Young Children: Washington DC.
22. Kelly-Ware, J., 'What's he doing that for? He's a boy!': Exploring gender and sexualities in an early childhood setting. *Global Studies of Childhood*, 2016: p. 2043610615624519.
23. Aina, O.E. and P.A. Cameron, *Why does gender matter? Counteracting stereotypes with young children. Featured Sessions by: Dr. Debby Cryer, Ph. D. and Nature Explore*, 2011.
24. Hamilton, M.C., et al., Gender Stereotyping and Under-representation of Female Characters in 200 Popular Children's Picture Books: A Twentyfirst Century Update. *Sex Roles*, 2006. 55(11–12): p. 757–765.

25. McCabe, J., et al., Gender in twentieth-century children's books patterns of disparity in titles and central characters. *Gender & Society*, 2011. 25(2): p. 197–226.
26. Eisend, M., A meta-analysis of gender roles in advertising. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 2010. 38(4): p. 418–440.
27. Tan, Y., et al., The Construction of Masculinity: A Cross-Cultural Analysis of Men's Lifestyle Magazine Advertisements. *Sex Roles*, 2013. 69(5/6): p. 237–249.
28. Aubrey, J.S. and K. Harrison, The gender-role content of children's favorite television programs and its links to their gender-related perceptions. *Media Psychology*, 2004. 6(2): p. 111–146.
29. Harris, A., et al., Young Australians' attitudes to violence against women: Findings from the 2013 National Community Attitudes towards Violence Against Women Survey for respondents 16–24 years. 2015, Victorian Health Promotion Foundation: Melbourne, Australia.
30. VicHealth, Australians' attitudes towards violence against women. Findings from the 2013 National Community Attitudes towards Violence Against Women Survey (NCAS). 2014, Victorian Health Promotion Foundation: Melbourne, Australia.
31. Yoon, J.S., Predicting Teacher Interventions in Bullying Situations. *Education and Treatment of Children*, 2004. 27(1): p. 37–45.
32. Cornelius, T.L. and N. Resseguie, Primary and secondary prevention programs for dating violence: A review of the literature. *Aggression and Violent Behaviour*, 2007. 12(3): p. 364–375.
33. Whitaker, D.J., et al., A critical review of interventions for the primary prevention of perpetration of partner violence. *Aggression and Violent Behaviour*, 2006. 11(2): p. 151–166.
34. Flood, M., Changing men: Best practice in sexual violence education. 2006.
35. Cahill, H., Devising Classroom Drug Education Programs, in *Drug Education in Schools: Searching for the Silver Bullet*, R. Midford and G. Munro, Editors. 2006, Pearson: Camberwell. p. 147–165.
36. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, ABC Teaching Human Rights: Practical activities for primary and secondary schools. 2004, Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights New York.
37. Pettman, R., Human Rights Commission Education Series No. 2: Teaching for Human Rights: Pre-school and Grades 1–4. 1986, Austr. Government Publishing Service: Canberra.
38. Kelly-Ware, J., 'What's he doing that for? He's a boy!': Exploring gender and sexualities in an early childhood setting. *Global Studies of Childhood*, 2016. 1–8.
39. Cahill, H., Re-thinking role-play for health and wellbeing: creating a pedagogy of possibility, in *Rethinking youth wellbeing: critical perspectives*. K. Wright and J. McLeod, Editors. 2014, Springer: Singapore. p. 127–142.
40. Family Planning Queensland, FACILITATOR KIT – Positive and Protective: Self Protection Training – Children. 2010, Family Planning Queensland Fortitude Valley.
41. Kenny, M.C., et al., Child sexual abuse: from prevention to selfprotection. *Child Abuse Review*, 2008. 17(1): p. 36–54.
42. Zwi, K., et al., School-based education programmes for the prevention of child sexual abuse. *The Cochrane Library*, 2007.
43. Brassard, M.R. and C.M. Fiorvanti, School-based Child Abuse Prevention Programs. *Psychology in the Schools*, 2015. 52(1): p. 40–60.
44. Cahill, H., Sensitive Issues: Supportive Structures. *Drama Australia Journal (NJ)*, 2006. 30(1): p. 7–22.
45. Cahill, H., Using Role-play techniques to Enhance Engagement in the Health Class: issues and strategies. *Health Education Australia Journal*, 2003. 3(2): p. 17–23.
46. Woolf, A.M., Social and Emotional Aspects of Learning: teaching and learning or playing and becoming? *Pastoral Care in Education: An International Journal of Personal, Social and Emotional Development*, 2013. 31(1): p. 28–42.
47. Hromek, R. and S. Roffey, Promoting Social and Emotional Learning With Games: 'It's Fun and We Learn Things'. *Simulation & Gaming*, 2009. 40: p. 626–644.
48. Resnick, M., P. Bearman, and R. Blum, Protecting adolescents from harm: Findings from the National Longitudinal Study on Adolescent Health. *JAMA*, 1997. 278(1): p. 823–32.
49. Resnick, M.D., Close ties to parents, school improve adolescents' lives. *Minnesota Medicine*, 1997. 80(12): p. 24–26.
50. karta KID

